

EÖTVÖS LORÁND, A COLLEGIUMALAPÍTÓ

A tudós tanárság érdekében

Az Eötvös-család és a magyar középiskolai tanárképzés története szorosan egybefonódott a XIX-XX. század folyamán. Eötvös József a kiegyezés utáni egyik legfontosabb felsőoktatási reformot hajtotta végre a középiskolai tanárképző intézet létrehozásával, amelynek azt a feladatot szánta, hogy a vizsgára készülő tanárjelöltek elméleti tudását rendszerezze, illetve gyakorlati előadói készségüket is fejlessze. A neohumanista képzési koncepciót követő egyetemi bölcsészkar ugyanis a tudományok szabad művelésére hivatkozva kevésbé vette figyelembe a tanárképzés követelményeit, tanrendje félévről-félévre változott, így a tanárjelöltek készsége igen hiányos volt tudományszakuk egy-egy területén.

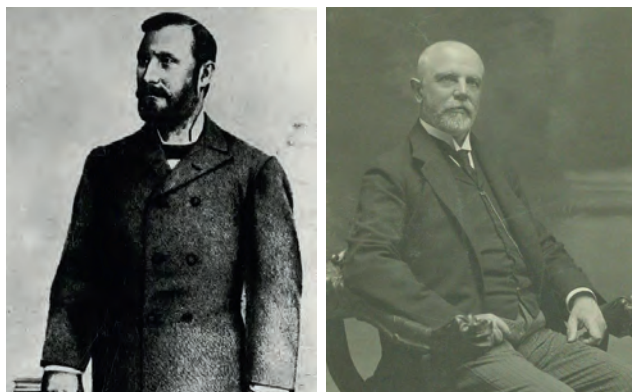
Eötvös Loránd már 1871-ben részt vett a tanárképző intézet munkájában óraadóként, így tudományos pályájának kezdeti szakaszától látta, hogy a tanárképzés súlyos hiányosságokkal küzdött. 1874-ben elutazott Párizsba, és meglátogatta az École Normale Supérieure-t. A francia tanárképző szakfőiskola a nemzetállamépítési eszme jegyében (culture générale) képezte a kultúra vívmányait hirdető középiskolai tanárokat (professeurs), akik egyben állami hivatalnokok is voltak. Franciaországi látogatását követően vált Eötvös meggyőződésévé, hogy a magyar tanárképzést csak egy az École Normale mintájára alapított bentlakásos intézmény oldhatja meg.

Az 1883:XXX. törvény (középiskolai törvény) elfogadása előtt szakértői-politikai vita bontakozott ki a tanárképzés ügyéről. A vitázó felek csupán egy elemben értettek egyet: a tanárképző intézet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így felmerült megszüntetése, illetve ismét előtérbe került a tanárképző internátus megalapításának gondolata. Az 1880-as évek második felében a tudományegyetem bölcsészeti kara ugyan kísérletet tett arra, hogy szemináriumok alapításával emelje a tanárképzés színvonalát, illetve rendszeresebbé tegye a tanárjelöltek felkészülését tanári pályájukra, ám ezek

– csakúgy mint a tanárképző intézet – kevésbé feleltek meg az előzetes várakozásoknak. Így Eötvös Loránd rövid, 1894–1895-ös kultuszminisztersége alatt kezdte el előkészíteni a Báró Eötvös József Collegium létrehozását, amelyet hivatali utóda, Wlassics Gyula karolt fel.

Bár a tanárképzés ügyének rendezésében korábban a szakértők állásfoglalásai távol estek egymástól, a Collegium létrehozásának ügyében egyetértést mutattak. Ez fejeződött ki az előkészítő tárgyalások során a névválasztásban is, hiszen Eötvös József személyét köztisztelő övezte. Az internátus megalapításának eszmei hátteréül szolgáló „tudós tanárság” koncepciójának megalkotása is ezt fejezte ki. A tudós tanárok a saját szakterületükön tudományos készséggel rendelkeztek, emellett pedig a magyarság kulturális értékeinek közvetítését is hivatottak képviselni és terjeszteni. Tevékenységüktől egy lassú társadalmi reformot vártak, amely ugyanakkor a dualista berendezkedés politikai-társadalmi viszonyait nem forgatta fel gyökeresen.

Az 1895 szeptemberében megnyíló internátus képzési rendszere kiegészítette az egyetemi képzést, kulcseleme abban rejlett, hogy kombinálta a kis csoportokban történő szemináriumi munkát a tanárok egyéni

1. ábra. Balra Eötvös Loránd, a kultuszminiszter, jobbra Bartoniek Géza, az Eötvös Collegium első igazgatója

útmutatásával. Emellett igen fejlett tudományos infrastruktúrával rendelkezett az intézet, hiszen európai színvonalon álló könyvtára 1919-re 30.000 kötetet számlált. Ezeket az elemeket kiegészítette a nyelvi képzés, amelyet 1896-tól az École-ból delegált francia lektorok láttak el, majd 1912-től német lektorok is részt vettek az intézet munkájában, mindemellett a lakhatást és a teljes ellátást is biztosították a collegisták számára. Így a Collegium növendékei korabeli egyetemi társaikkal szemben, akiknek a többsége egzisztenciális természetű problémákkal küzdött, abban a páratlan helyzetben voltak, hogy csak a tudománynak szentelheték magukat. Emiatt az internátus curátori tisztségét betöltő Eötvös, aki a Collegium egészét képviselte a kultuszárca, illetve a közvélemény előtt, valamint a napi ügyek viteltét ellátó első igazgató, Bartoniek Géza megkövetelte a tagoktól a kiváló előmenetelt mind az egyetemi tanulmányokban, mind pedig az intézeti szakórákon.

Bár az Eötvös Collegium kísérleti intézményként kezdte meg működését, a 19. század végi magyar felsőoktatási viszonyokhoz képest egyedülálló képzésével hamar elismerést szerzett. Ezt jelzi, hogy az Eötvös Loránd által 1898-ban kidolgozott, az internátus tervszerű fejlesztésre vonatkozó elképzelések több elemét a minisztérium teljesítette. Így három szakvezető tanárt 1906-ban véglegesített állásában, 1910-re pedig a Gellért-hegy déli oldalán új épületet nyert az intézet. A palota reprezentatív kivitele jelezte, hogy a Monarchia tanári elitjét hivatott képezni az internátus, melynek nyomatékot adott, hogy falai között az első világháború előtt bosnyák és török hallgatókat képeztek a dualista állam balkáni politikai törekvéseihez, magyarbarát értelmiség kinevelésének céljával. Emellett pedig a Collegium a tanárképző intézet 1899-es reformjához is inspirációt nyújtott. Létrejöttével kialakult az az intézményi szerkezet a tanárképzésben, amelyet az 1924: XXVII. törvény (a középiskolai tanárképzésről) kiterjesztett az ország valamennyi tudományegyetemére.

Eötvös curátorként aktív szerepet vállalt a Collegium életében: rendszeresen részt vett a tanári kar ülésein, illetve a collegisták és a tanárok számára rendezett sörös vacsorákon is. 1919 áprilisi halála többszörösen megrendítette az intézetet, hiszen a Collegium elvesztette megalkotóját és azt a közéleti befolyással bíró személyt, aki a vesztes világháborút követő politikailag turbulens időszakban képes lehetett megvédeni az intézetet átalakítására, felszámolására irányuló törekvésekkel szemben. Eötvös életének egyik legfontosabb alkotásaként tekintett az intézetre, hiszen Bartoniek Géza beszámolója szerint még halálos ágyán is afelől érdeklődött, hogy a Collegiumot nem fenyegeti-e veszély az 1919 márciusát követően kialakult új politikai rendszerben.

Amit a kérészeltű proletárdiktatúra alatt nem tudtak végbevenni, azt megtették a második világháború után: a Collegiumot, mint rendszeridegen elitista intézményt 1950-ben felszámolták. Szűk egy évtized múlva azonban a tekintélyes akadémikus egykori collegisták és a pártban meghatározó szerephez jutó kommunisták (az úgynevezett kollégista progresszívek) együttműködésével a Ménesi úton létrejöhett az Eötvös József

2. ábra. A Collegium történelmi folytonosságát megőrző emlékoszlop

Szakkollégium. Az intézmény élére kinevezett igazgató, Tóth Gábor tudatosan vette át a történelmi Collegium – rendszerrel összeegyeztethető – mintáit. Negyedszázad alatt lépésről lépésre építette vissza az intézmény küldetésének megfelelő kereteket. A rendszerváltozást megelőző évekre a Collegium az alapítók szellemiségével megegyezően már teljes egészében a magyar nemzet letehetőlegesebb egyetemi polgárait támogatta. Bár sok tekintetben nem lehet összehasonlítani a történelmi és az újkori Collegiumot, Eötvös Loránd célkitűzései ma is érvényesülnek. A Collegium az Eötvös Loránd Tudományegyetem kebelében belső autonómiát élvez, a négy karról (Bölcsészettudományi, Természettudományi, Informatikai és Társadalomtudományi karok) „fejkopogtatáson” felvett tagjainak maga alakítja ki az egyetemi képzést kiegészítő tanulmányi követelményeket. Félévente közel nyolcvan collegiumi kurzust látogatnak a bentlakó és (fővárosi illetőségű) bejáró hallgatók, hogy kics csoportos, tőri foglalkozásokon főállású, vagy felkért oktatójukkal, műhelyvezetőjükkel optimális körülmények között gyarapítsák tudásukat és önálló kutatómunkába kezdjenek. A tudós-tanár eszménye, Eötvös Loránd iránymutató intelme, tudniillik csak annak a tanárnak a tanuló haladnak, aki maga is halad, napjainkban is élő valóság. A szakos diákokat tömörítő tizenhét szakmai műhely mellett önálló kutatócsoportok, nagy nemzetközi és jelentős hazai pályázatok kutatóhelye is a Collegium, hogy a kutatásokban szerzett naprakész ismereteket és módszereket közvetlenül megoszthassa a hallgatókkal és így vonja be őket a tudományos munkába. A megszerzett tudást azonban, miként azt kaptuk, át is kell adni, ezért a mai Collegiumban is meghatározó a tanárképzés támogatása. Az osztatlan tanárképzésben résztvevő collegista hallgatóknak, a tanárképző intézet késői utódjával, az ELTE Tanárképző Központtal összefogva sajátos, tehetségükre szabott curriculumot és gyakorlati képzést biztosít a Collegium. Voltaképpen eredeti hivatását teljesíti, de egy szersmind – miként a történelmi Collegium – túl is teljesíti azt, hiszen a diákokból nagy számban nem középiskolai, hanem egyetemi oktatók és tanárok, kutatók válnak. Az egyszerre európai szellemiségű és nemzeti felelősségű elkötelezettségnek megfelelően a Collegium – példátlan módon a magyar felsőoktatás egészében – egyfelől ingyenes, másfelől kötelező nyelvoktatást biztosít valamennyi tagjának. A gólyáknak az alapképzés végére a már korábban elsajátított nyelv mellett második vagy akár sokadik nyelvként az angol, a francia, a német, az olasz, a spanyol, a latin vagy az ógörög nyelvből magasabb szintű nyelvvizsgát kell szerezniük. Ehhez a Collegium nemcsak főállású és megbízott nyelvtanárokat, hanem – éppúgy, mint a háború előtt – lektorokat (francia, olasz és német)

3. ábra. A Collegium tanári kara, 1911

biztosít időről időre. A 2014-ben együttesen történelmi emlékhellyé minősített egykori és mai Collegium mibenlétének, a ménesi úti együttélésnek, a személyes emberi és szakmai fejlődésnek a sava-borsát azonban ma is éppúgy, mint egy évszázada, a különböző szakos hallgatók közös mindennapjai és akár az éjszakákba nyúló eszmecserék adják. A régi szóval „önbeporzásként” jellemzett jelenség ma is működik. A „dögész” (természettudós) és a „filosz” (humán) collegista a szobatársa számára eltérő és olykor meghökkentő gondolkodásmódjával, felvetéseivel állandó mozgásban tartja saját és collegista társa elméjét. A honlapon elérhető, számszerűsíthető eredmények önmagukért beszélnek. Ezek közül itt csupán egy „újkori” tevékenységet lehet kiemelni: az elmúlt évtizedben több mint másfélszáz tudományos és közéleti kiadványt adott ki a Collegium. A közös munka eredményeképpen megjelenő tanulmányok és kötetek rendkívül lelkesítő hatással vannak az elmélyült tanulmányokat és önálló kutatásokat folytató szakkollégisták munkakedvére.

GARAI IMRE – HORVÁTH LÁSZLÓ

IRODALOM

- Garai Imre (2014/2016): A tanári elitképzés műhelye. A Báró Eötvös József Collegium története 1895–1950. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest
http://honlap.eotvos.elte.hu/wp-content/uploads/2016/02/A_Tanari_elitkepzes_masodik_kiad.pdf
- Garai Imre és Horváth László (2014/2016, szerk.): A Báró Eötvös József Collegium hivatástörténete 1895–1950. Vezető és forrásgyűjtemény az állandó kiállításához. La mission du Collège „Baron József Eötvös” de 1895 à 1950: guide et catalogue de l'exposition permanente. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest
http://honlap.eotvos.elte.hu/wp-content/uploads/2016/02/nagy_szines.pdf
- Horváth, László (szerk.): ECCE Eötvös Collegium - Collegiumi Értesítő. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest
<http://honlap.eotvos.elte.hu/kiadvanyok/ecce/>